

Batizán Attila*

Szentgerice

Szórványmisszió Erdélyben a két világháború között

I.

Diasporamission in Siebenbürgen zwischen den zwei Weltkriegen I. Teil. Zusammenfassung

Zwischen den zwei Weltkriegen, in Siebenbürgen sind 234 Gemeinden ohne Pfarrer gewesen. Die Leiter der Reformierten Kirche beschäftigten sich im Ernst mit den Problemen dieser Diasporagemeinden. Die wichtigste Person in dieser Arbeit war Lajos Imre. Zwischen 1924 und 1944 war er für die Innere Mission verantwortlich. In dieser Zeit hat er drei Projekte für Diasporamission geschrieben. Daneben hat er dem Verwaltungsrat der Reformierten Kirche in Siebenbürgen sieben Rundbschreiben, je für Gemeinde mit dem Thema Diasporamission geschickt. Mit diesen Schriften hat er den Verwaltungsrat zur regelmässigen Arbeit in Diasporagebieten verpflichtet.

Schlüsselwörter: Diaspora, Diasporamission, Lajos Imre, Reformierte Kirche in Siebenbürgen.

Az erdélyi egyházi vezetés már az első világháború előtt foglalkozni kezdett a szórványgondok orvoslásának kérdésével. Hogy a szórványok mennyire el voltak hanyagolva, jól látszik egy 1906-os kimutatásból, amely szerint az Erdélyi Református Egyházkerület 234 egyházközségében 3418 lélek élt úgy, hogy egyetlen lelkész sem részesítette őket gondozásban.¹ Az Egyetemes Konvent 1911-ben és 1913-ban is foglalkozott ezzel a kérdéssel, de az ügyben nem történt konkrét előrelépés.²

Ez az állapot csak súlyosbodott a két világháború között. A trianoni döntés után az egyház magára maradt a szórványok ügyének rendezésében. A szórványok helyzete pedig egyre romlott. 1918 és 1924 között 197 035 személy hagyta el az országot, és a kimutatások szerint egyre nőtt a szórványok száma. A nagyon komoly szórványmunka talán éppen ezért indult el Erdélyben a két világháború között.

Ez a tanulmány e két világháború között végzett munkának próbálja felderíteni egyes részleteit. Természetesen lehetetlen teljes egészében bemutatni azt a szórványgondozási munkát, amelyet eleink végeztek ebben az időszakban, azonban a legjelentősebb mozzanatokat mégis megpróbáltuk rögzíteni.

* Batizán Attila (Marosvásárhely, 1980) református lelkész Kolozsváron végezte teológiai tanulmányait. 2004 és 2010 között a Hunyad megyei Rákosdon, valamint több szórványgyülekezetben szolgált. 2010-től a Szentgericei Református Egyházközség lelkésze és az Erdélyi IKE elnöke. A Debreceni Református Hittudományi Egyetem Doktori Iskolájának levelező tagozatos hallgatója. Kutatási területe: egyház és szórvány.

¹ Az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsának Levéltára az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltárában, 74/1907. (A továbbiakban: IgTanLev.)

² IgTanLev, 1735/1911.

Imre Lajos és a szórványgondozás

Imre Lajos 1924 és 1944 között volt az Erdélyi Református Egyházkerület belmissziói előadója. Az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsa az 1922. november 17-i ülésén vetette fel a belmisszió kérdésének halaszthatatlanságát, és előterjesztette a Belmissziói Bizottság létrehozásáról szóló javaslatot. Ennek a bizottságnak az volt a javaslat szerinti feladata, hogy összefogja, támogassa és ellenőrizze az egyházmegyénként alakítandó hasonló bizottságok tevékenységét. Imre Lajos két utazó lelkipásztor munkába állítását kérte a munka irányítására, valamint azt is, hogy a lelkési jelentésekben külön fejezet ismertesse a gyülekezetekben folyó belmissziói tevékenységet.

A javaslat nyomán az Egyházkerületi Közgyűlés 1923-ban alkotta meg a belmissziói szabályzatot, és megválasztotta a Belmissziói Bizottságot. 1933-ban, szintén Imre Lajos javaslatára hozták létre az Egyházkerületi Missziói Tanácsot, hogy ez hangolja össze a Vasárnapi Iskolai Szövetség, az IKE, a Nőszövetség, a Férfiszövetség, a Leányszövetség, a Diakóniai Intézet és az Árvaház tevékenységét.³

A fent említett időszakban Imre Lajos három részletes szórványgondozási tervet terjesztett az Igazgatótanács elé. Az elsőt 1927-ben, amelyet az Igazgatótanács körlevélben, javaslatként juttatott el az egyházmegyékhez (ezt a későbbiekben ismertetjük), a másodikat 1931-ben, és végül a harmadikat 1940-ben.

A két utóbbi tervezet nem jutott el az egyházmegyékhez, azonban mindenképpen segítette az Igazgatótanács munkáját a szórványgondozás terén. Mindkét tervezet tömör, világos és lényegre törő, s ezért függetlenül teljes terjedelmében közöljük (1-es és 2-es számozással).

A tervezetek közül a harmadik a legrészletesebb. Számba vette a lehetőségeket és ezekhez mérten beszélt a teendőkről. Nagyon alaposan vázolta az egyházkerületi vezetőség, az egyházmegyei eljárások és a lelkipásztorok feladatait. Elmarasztalta azokat a lelkészeket, akik nem használták ki minden alkalmat és lehetőséget a szórványok gondozására, de elmarasztalóan szólt az egyházmegyék vezetőiről is, mivel nem ellenőrizték kellőképpen ezt a munkát és nem vonták felelősségre a hanyag lelkipásztorokat.

Az egyházkerület vezetősége gyakorlatba ültette Imre Lajos javaslatainak egy részét, azonban sok minden még ma is megvalósításra vár azokból.

Az Igazgatótanács szórványgondozással kapcsolatos rendelkezései

A két világháború közötti időszakban az Igazgatótanács hét olyan körlevelet küldött ki az egyházmegyéknek, amelyek a szórványok helyzetének felmérésével, azok intenzívebb gondozásával foglalkoztak.

A 3960/1924. I. számú körlevél a Vallás és Szépművészeti Minisztérium utasítására született 1924-ben. A minisztériumtól érkezett távirat értelmében az Igazgatótanács egy összesítő kimutatás elkészítésére szólította fel az espereseket.⁴ A kimutatásnak két nyelven kellett tartalmaznia az egyházmegyékhez tartozó anya-, társ-, leány-, fiókegyházközségek és szórványok nevét, továbbá a politikai megyék és a járások nevét is,

³ Adorjáni Zoltán: Imre Lajos (1888–1974). In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Teológia tanárai*. Kolozsvár 1996, 249–250.

⁴ IgTanLev. I. 43/1907. 4297/1924.

amelyhez az illető egyházközség tartozott, illetve a lélekszámot.⁵ A körlevél megjegyezte, hogy az adatokat a lelkészi javadalmak megállapításánál fogják felhasználni.

Érdekes helyzet állt elő abban az esetben, amikor a magyar kultuszminiszter által anyaegyház jellegűnek elismert egyházközségek lelkészei nem kapták meg a kongruát a román Vallás- és Szépművészetügyi minisztertől – tudniillik a 300 alatti lélekszám miatt –, s ezért e gyülekezeteket valamelyik lelkészséghez csatolták. Ezeket külön sorszám alatt az önálló lelkészségek között kellett kimutatni, azzal a megjegyzéssel, hogy ideiglenesen melyik anyaegyház társegyháza.

Az Igazgatótanács 674/1925. I. sz. leirata az adatok felfrissítését kérte az 1925. január 1-i állapotnak megfelelően. A pontos lélekszámot itt is fel kellett tüntetni.⁶

Nagyon fontos az 1214/195. számú körlevél, amelyet az Igazgatótanács két hónappal később fogalmazott meg. Az egyházközségek új beosztása (átcsoportosítása) miatt az espereseknek szükséges volt megállapítaniuk a csatolt egyházközségek jellegét (fília, fiók, szórvány). A leiratból kiderül, hogy a szórványok nem mindenütt részesültek kelő gondozásban. Lényeges a levél következő megállapítása:

„A lelkészségeknek a hívek gondozása szempontjából való új kikerekítése rendjén megállapította igazgatótanácsunk, hogy a filiák, fiókegyházak és szórványok gondozása nem mindenütt részesül kellő figyelemben, s hogy sokszor nagyobb képességű (50, 100, 120 lélekszámmal bíró) egyházak is szórványnak vannak minősítve, lelkigondozásuk teljesen el van hanyagolva.”⁷

Ezért az egyházmegyéek tanácsainak gondoskodniuk kellett afelől, hogy a szórványok anyaegyházhoz való jó viszonya és intenzív gondozása biztosítva legyen. Az egyházmegyéek csupán három hét haladékot kaptak az ügy megoldására, illetve a megfelelő határozat meghozatalára.

Az Igazgatótanács 1926 márciusában fogalmazta meg a negyedik körlevelet. Újból a Vallás- és Szépművészeti Minisztérium felszólítása nyomán kérte az espereseket és lelkészeket, hogy készítsenek egy olyan kimutatást, amely minden, a gyülekezetekkel kapcsolatos és lényeges adatot tartalmaz (egyházmegye, vármegye, lelkész neve, a jövedelme, a hívek száma, a hozzá tartozó filiák, szórványok).⁸ Egy év múlva még született egy ehhez hasonló körlevél, amely sem a levéltári forrásanyagban nincs meg, sem a *Református Szemlé*ben nem jelent meg. Azonban ez is az előzőhöz hasonló kimutatásokat kért a lelkészekről.

A 2352/1927. I. számú körlevélből (1927) kitűnik, hogy az Igazgatótanács komolyan vette a szórványok ügyét. A körlevél tartalmazta Imre Lajos első javaslatát, amely a szórványok intenzívebb lelkigondozásának szükségességét, konkrét gyakorlati megvalósítási lehetőségeit célozta meg. Imre Lajos három pontban foglalta össze a maga mondanivalóját. Elsősorban leszögezte a szórványgondozás szükségességének tényét, amely szerinte a legfontosabb kérdések egyike. Másodsorban elmarasztalta az akkori szórványgondozási elvet, amely szerint az időnkénti istentiszteletek tartását elegendőnek tekintették a kívánt cél eléréséhez. Megállapította, hogy a szórványmisszió céljakkal: a szórványban lakó hívek személyes hitének erősítése, valamint az egyház iránti

⁵ IgTanLvt, 3960/1924.

⁶ IgTanLvt, 674/1925.

⁷ IgTanLvt, 1214/1925.

⁸ Ld. 2164–1926. I. sz. Körlevél tisztt. Lelkész és ntiszt. Esperes aaihoz a parochiák lélekszámára és a lelkészi javadalmakra vonatkozó adatok felküldése tárgyában. In: *Református Szemle* 1926/11, 183–184.

ragaszkodásuk felébredtetése és fenntartása. Végül harmadszor: a szórványmunka végzésével kapcsolatos konkrét javaslatait ismertette:

„Az egyházmegyei belmissziói előadók szigorúan hivassanak fel, hogy az egyházmegye területén lévő szórványokat tartsák nyilván, azok gondozására az alábbiak szerint készítsenek tervet s az egyházmegyei tanácsnak mutassák be. Ugyancsak az egyházmegyei tanácsok hivassanak fel, hogy minden félévben a belmissziói előadónak a szórványokról szóló jelentését vegyék tárgyalás alá. Kísérjék figyelemmel az ott folyó munkákat, és a szükséges támogatást nyújtsák. Az esperes urak hivassanak fel, hogy a lelkészeket szigorúan ellenőrizzék az alábbiak végrehajtásában.

Minden szórványban minden vasárnap tartassék istentisztelet, ha az ott lakó hívek száma a 10-et meghaladja. Ha a lelkész nem tudna minden vasárnap kimenni, az anyaegyházközségből menjen ki a tanító vagy a kántor. Ha ilyen nincs, vagy nem mehet, kerestessék, nincs-e olyan alkalmas ember az ottani hívek között, aki egy prédikációt és imádságot elolvasna az összegyűlt hívek előtt. Ha más hely nincs, használtassék fel erre valamelyik hívő lakása. Úgy ez a hely, mint a tény, hogy istentisztelet tartatik s annak neve, aki azt tartja, a hatóságnak jelentessék be az esperes által, hogy akadály ne merüljön föl. Esetleg az anyaegyházközségből lehetne kapni alkalmas presbitereket, akik ezt a felolvasást elvégezzék.

A lelkész legyen köteles legalább havonta két-három családot a szórványban meglátogatni.

A lelkész bizonyos időkben, mikor ő megy istentiszteletet tartani, gyűjtse össze külön a gyermekeket s külön az ifjúságot (ha a lélekszám nagyobb) és külön is foglalkozzék velük. Amennyiben lehet, egy alkalmas laikus munkás segítségével, állítson fel ott vasárnapi iskolát.”⁹

Ennek az időszaknak az utolsó körlevelét az Igazgatótanács a Missziói Tanács kérésére fogalmazta meg. A Missziói Tanács az 1935. június 7-i ülésén foglalkozott a szórványok ügyével és megállapította, hogy sürgős intézkedésekre van szükség a szórványok megmentése érdekében. Kiderül az is, hogy a szórványkérdés a napisajtót is foglalkoztatta, viszont a Tanács tagjai szerint a megjelent közlemények túlozzák a bajokat, hiszen a szórványok addig is intézményes gondozásban részesültek. A Missziói Tanács felszólította a kebelébe tartozó szövetségeket, hogy foglalkozzanak ezzel a kérdéssel a nyári konferenciákon, hívják fel rá a figyelmet, tanulmányozzák azt.

A leglényegesebb megállapítás azonban az volt, hogy a sürgős segítségnyújtásnak az a feltétele, hogy alaposan meg kell ismerni a helyzetet. Ezért a Missziói Tanács azzal a kéréssel fordult az Igazgatótanácshoz, hogy az egyházmegyéék segítségét kérve, hivatalosan gyűjtsék be a szórványokra vonatkozó adatokat. E kérés nyomán fogalmazta meg az Igazgatótanács azt a körlevelet, amelyben minden esperest felszólít – az óromániai kivételével –, hogy a lelkészek jelentése, de saját közvetlen tapasztalatai alapján is, jelentést terjesszenek fel a folyó év augusztus 15-ig. Ebben pontosan meg kell jelölniük, hogy hol vannak szórványok az egyházmegyében, ezek melyik egyházközséghez vannak beosztva hivatalosan, illetve, hogy díjlevélben, vagy más intézkedés által biztosítva van-e gondozásuk és tényleg ennek megfelelően gondoztatnak-e.

⁹ IgTanLev. I. 43–1907. III. iratcsomó, 2352/1927.

A körlevélnek az az érdekessége, hogy nagyon részletes leírást követelt. A fentiek mellett azt is fel kellett tüntetni benne, hogy az egyes szórványokban hány ember él, hány férfi, hány nő, gyermek, hányan házasok, ebből hányan vegyes házasok és milyen vallású féllal élnek. Továbbá: van-e háza, illetve birtoka az egyháztagnak a maga lakóhelyén, állandóan le van-e telepedve ott, mi a foglalkozása (pl. hivatalnok, bakter, erdész, földműves, napszámos, iparos, bányász, gyári munkás)? Milyen a szórvány jellege (kipusztult régi gyülekezet, vagy filia, iparvállalat, bánya, régi nagybirtok stb.)? Végül pedig arról kellett beszámolni, hogy mi volt az egyházmegye eddigi gyakorlata a szórványok gondozásának ellenőrzésére?¹⁰

Összefoglalásként megállapítható, hogy a két világháború között eltelt húsz év alatt az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsa igen komolyan kezdett foglalkozni a szórványgondozás kérdésével. Ez a tevékenység különösen a húszas években volt intenzív, ugyanis majdnem az összes körlevél ekkor keletkezett. Határozataival, körleveleivel cselekvésre és komolyabb munkára készítette az egyházmegyéket és azokon belül a lelkipásztorokat is.

A hét körlevélből kettő konkrét határozatokat várt az egyházmegyéktől, és ezek a szórványok intenzívebb gondozását tették lehetővé, de ugyanakkor kötelezővé is. A másik öt körlevél nem kimondottan a szórványgondozással volt kapcsolatos, de olyan kimutatásokat kért a lelkészektől, amelyek által tisztább képet nyerünk gyülekezeteink, szórványaink helyzetéről, lélekszámáról.

Függelék

1. Imre Lajos második szórványgondozási terve (1931)

*Tervezet a szórványok gondozásának tárgyában*¹¹

1. Minden egyházmegye tanácsa köteles az egyházmegye területén levő szórványok beosztását megállapítani, vagy a szükséghez képest új beosztást készíteni. E beosztás alapján az egyházmegyei tanács ellenőrzi a szórványok gondozását, az egyházmegyei belmissziói előadó és az esperes jelentései alapján.

2. Minden lelkész, akinek egyházközségéhez szórványok tartoznak, köteles a beosztás megtörténtétől számított hat hónap alatt a szórványban lakó ref. hívekről külön családkönyvet, konfirmáltak és tankötelesek anyakönyvét felfektetni, s a bejegyzéseket elkészíteni, s azokat állandóan vezetni. Ennek végrehajtását és nyilvántartását az esperesi és püspöki vizsgálat ellenőrzi.

3. A szórványok állandó gondozásának felügyeletével az egyházmegyei belmissziói előadó bizatik meg, aki ezt a munkát levelezéssel, kiszállásokkal s a lelkészi jelentés erre vonatkozó adatai átvizsgálásával támogatja, ellenőrzi s erről belm. jelentésében az egyházmegyei tanácsnak, közgyűlésnek és az egyházkerületi belmissziói előadónak jelentést tesz.

4. A szórványgondozás módja a következő:

a) Minden, szórványokkal rendelkező anyaegyházközség presbitériuma legalább a lelkészi jelentés tárgyalása alkalmával, de lehetőleg évente többször is megtárgyalja az illető szórványok helyzetét. A presbitérium minden szórvány számára egy vagy több

¹⁰ IgTanLev. I. 43–1907. III. iratcsomó, 5812/1935.

¹¹ IgTanLev, 5557/1931.

presbitert, vagy erre alkalmas más egyháztagot a felügyelettel megbíz. Ilyen felügyelő lehet a szórványban lakó erre alkalmas ref. egyháztag is, ha ilyen nem volna, az egyházközségből küldendő ki. Ennek kötelessége a szórványban legalább negyedévenként megjelenni, ott a családokat meglátogatni s az ottani munkáról, a családok életéről, a gyermekek iskolázásáról, istentiszteletek tartásáról jelentést tenni s ezekben és a szórvány munkáiban (iratterjesztés stb.) a lelkész és a presbitérium utasításai szerint eljárni.

b) Minden szórványban, ahol a lelkek száma a 10-et meghaladja, minden vasárnap istentisztelet tartandó. Ha ilyent sem a lelkész, sem a tanító vagy kántor nem tarthat elfoglaltsága miatt, diakónus állítandó. A diakónus hívő, komoly, a ref. hitben erős, az anyaegyházba, vagy, ha nem lehet, a szórványba tartozó hívők közül választatik a lelkész és a presbitérium által és megbízásával, mindig egy-egy évi időre. A diakónus feladata minden vasárnap a szórványban megjelenni, ott istentiszteletet, a gyermekek és ifjúság számára vasárnapi iskolát tartani, számontartani a betegeket, elhagyottakat, tanítani az egyházi éneket, iratterjesztést végezni, s mindezekről a lelkésznek állandóan jelentést tenni. Magát mindenben a lelkész utasításához alkalmazza, végzett munkáját egy munkanaplóba jegyzi, melyben fel legyen tüntetve, mikor, milyen munkát végzett, hányan voltak jelen istentiszteleten, v. iskolában stb. E naplót a lelkész hetenként átvizsgálja, s a szükséges utasításokat megadja.

c) A diakónus istentiszteletet csak a lelkész által kezébe adott imakönyvből és prédikációs könyvből való felolvasással, vasárnapi iskolát az egyházkerület által kiadott *Vas. Isk. Tanítások* alapján tarthat. A lelképásztor köteles a diakónussal állandóan kapcsolatban lenni, azt vezetni, tanítani, hogy szent munkájára alkalmas legyen. Az egyházkerület által a vasárnapi iskolai és bibliaköri vezető tanfolyamokra a diakónus időnként továbbképzés céljából megjelenik.

d) Az istentisztelet és vasárnapi iskola helye gyanánt más alkalmas helyiség hiányában szolgálhat valamely gyülekezeti tag lakása is. Ennek a hatóság részére való bejelentéséről a lelképásztor köteles gondoskodni.

e) A szórványgondozás munkájába vonja be a presbitérium az anyaegyházközség tagjait, vasárnapi iskoláját, bibliakörét, nőszövetségét stb. Tartson minden év Szentháromság vasárnapján egy perselyes gyűjtést a szórványmunka részére. Létesítsen adományokból s e perselypénzből szórványalapot. Ilyen szórványalap létesítendő lehetőleg az egyházmegyében is. Ez alap jövedelme iratterjesztésre s esetleg az útiköltség fedezésére fordítható.

f) A szórványokban a lelkészi funkciókat, keresztelés, esketés, temetés, konfirmálás, a lelkész tartozik végezni.

2. Imre Lajos harmadik szórványgondozási terve (1940)¹²

Méltóságos Igazgatótanács!

A főtiszteletű Püspök Úr megbízásából a múlt év folyamán foglalkoztam a szórványok helyzetének és gondozásuk legsürgősebb feladatainak kérdéseivel. Ebből a célból kérdőívet bocsátottam ki az egyházmegyei belmissziói előadók révén minden lelkészhez, s ezen kérdőívekben igyekeztem feleletet kapni mindazon kérdésekre, amelyekből a szórványok jelen helyzetét, gondozásuk módját, a felmerülő szükségeket meg lehessen állapítani. E kérdésekre eddig – a múlt év elejétől fogva – 14 egyházmegyéből

¹² IgTanLev, 5327/1940.

kaptam, – 12-ből pontos és részletes, kettőből hiányos – feleletet. Az óromániaiból nem is kértem, mert ennek szórványai más kategóriába esnek, s a Regáti Bizottság és Szabályzat megalkotásával, ha ez végrehajtatik, rendezve lesznek, a többi hátrálékos egyházmegye lelkészeit ismételten felkértem, a belmissziói előadók útján, a hiányok pótlására.

A beérkezett feleletekből megállapítható, hogy mely anyaegyházközséghez tartozik az illető szórvány, milyen messze van az attól, mennyi idő alatt és hogyan lehet megközelíteni, mikor keletkezett a szórvány, lakói állandóan ott laknak-e vagy ideiglenesen, hány református család, ebből hány vegyes házaspár, hány tiszta református, mely felekezettel élnek vegyes házasságban a szórvány lakói, hány felnőtt, ifjú, gyermek tartozik oda, a gyermekek milyen iskolákba járnak, hány család jár magyar nyelvű és hány református egyházi lapot, kik tudnak magyarul írni, olvasni, valamint bekértem mindenünnen a szórványban lakók névjegyzékét életkort feltüntető adatokkal. Ez adatokból egyházmegyék szerint, majd egész kerületre nézve kimutatást készítettem. [...]

A kimutatásokból a következő számokat tudtam megállapítani, megjegyezve, hogy ez adatok 14 egyházmegyéből, illetve, ahol a 2 egyházmegye hiányosan küldte be az adatokat, ott ezek leszámításával állítottam össze:

Szórványok száma: 453. Lélekszám: 9476. Család: 3308. Ebből református: 1525. Vegyes házaspár: 1883. Felnőtt: 3552. Ifjú: 1248. Gyermekek: 1835. Református iskolába jár: 90. Állami iskolába: 1350. Beiskolázatlan: 16. Magyar lap jár: 340 család. Egyházi lap jár: 150 család. Írni, olvasni tud: 2391 lélek.

Ami most a szórványgondozás kérdését illeti, a következőket lehet megállapítani:

1. Ha a lelkészek közül azok, akiknek szórványaik vannak legalább azokat, amelyeknél ezt tehetik, rendszeres gondozásban részesítenék a lehetőség szerint, már a kérdés jelentékeny részében egy megnyugtató, ha nem is teljes megoldást lehetne találni. Bár ilyen lelkiismeretes gondozás néhány egyházmegyében megállapítható (erdővidéki, nagysajói), viszont másutt azt lehet látni, hogy az ún. gondozás csak a szabálytalan vagy szabályos, de ritka esetekben és időközönként ott tartott istentiszteletekre szorítkozik, s nem történik semmi gondoskodás arról, hogy más alkalmat is felhasználjanak a gondozásra. Megállapítható az is, hogy egyes szórványok, bár igen közel vannak az anyaegyházközséghez, az időközönként való ragaszkodás miatt nagyon ritkán kapnak látogatást, ami elősegíti a szórványokban az elhagyottság, a másra utaltság érzését, amely mindent mástól vár s saját maga nem akar magán segíteni. Végül megállapítható, hogy a lelkészek nem használnak fel olyan módokat a szórványok gondozására, amelyek pedig rendelkezésre állnának, viszont az egyházmegyei hatóságok nem ellenőrzik úgy a munkát, ahogyan kellene.

2. A szórványügy végleges rendezéséről beszélni jelenleg megfelelő anyagi erő és szervezeti intézkedés hiánya miatt nem lehet. Sőt szerintem kétséges, hogy egyáltalán lehet-e, mert ez a kérdés olyan, hogy véglegesen nem lehet rendezni, hiszen folyamatosan új és új szórványok keletkeznek s ezek keletkezését nem lehet meggátolni.

3. Viszont kötelességemnek tartom felhívni a méltóságos Igazgatótanács figyelmét arra, hogy a szórványoknak, legalábbis a jelenben rendelkezésre álló eszközök igénybevitelével rendezhető gondozása és kérdéseinek megoldása feltétlenül szükséges, s erre kényszerít bennünket az a szomorú kép, amit a szórványok helyzetéről és viszonyairól kapunk. Míelőtt erre vonatkozó javaslataimat megteszem, tisztelettel kérem a méltóságos Igant, hogy kegyeskedjék ezeket elfogadni.

E javaslatokat, vagyis inkább lehetőségeket, két csoportba osztva terjeszttem elő. Az egyik csoportban azokat, amelyek megoldásához jelenleg anyagi erők és a szükséges intézményes megoldások lehetősége hiányzik ugyan, de amelyeket mégis szükséges állandó figyelemben tartani, a másokban azokat, amelyeket már most végre lehet hajtani.

I. A szórványok helyzetében előálló nehézségek legnagyobb részét az én megfigyelésem szerint is az adja, hogy a szórványok beosztása nem megfelelő. Sok szórvány a kongrua szempontjából van olyan anyaegyházközséghez csatolva, amely tőle nagyon távol van, viszont mikor ez a beosztás készült, a gondozás szempontjából való beosztást a lelkészek sok helyen nem tartották tovább számon s így azok a lelkek gondozatlanul maradtak. Emellett van egyházközség, amelyhez olyan sok szórvány van csatolva, hogy gondozásuk emberileg lehetetlen s rábízásuk okvetlen hanyagságra szoktatja a lelkészt, mert nem tud a követelményeknek megfelelni.

Ezért az első teendő az volna, hogy az olyan szórványokból, amelyek távolságuk miatt mindegyik anyaegyházközség gondozása alól kiesnek, külön missziói egyházközségeket kellene létesíteni. Mivel pedig az új lelkészi státusrendezés nyomán kétségtelesenül fel fog lépni az a jelenség, hogy jobb képesítésű és kiválóbb lelkészek, hacsak Isten Lelke őket az ellenkezőre nem indítja, a jobb állásokba kívánnak pályázni, ebből következik, hogy a jelenleg gyenge fizetésű missziói és szórványokkal megterhelt anyaegyházközségek a leggyengébb anyagot fogják kapni a lelkészek közül. Ezen csak úgy lehetne segíteni, hogy a missziói egyházközségek lelkészi állásait olyan javadalmazással látni el, amely biztosítja az ott szolgáló lelkésznek tisztességes megélhetését, s kívánatosá teszi az ilyen helyekre való pályázást, még akkor is, ha az illető számbaveszi, hogy ott sokkal több munkát kell végeznie. Ezért lenne első feladat a meglévő missziói lelkészi állások javadalmának emelése s új ilyen állások szervezése.

Egy másik, szintén gyökeresebb megoldási lehetőség, ami az előbbi mellett is szükséges, az lenne, hogy a reformátusoknak az egyes szórványokba való beköltözését figyelemmel kellene kísérni s a településre esetleg befolyást gyakorolni, olyan módon, hogy a kisebb számú, anyagi egzisztenciával ott nem rendelkező reformátusságot abból a szórványból olyan helyekre irányítani, ahol ugyanolyan kereseti lehetőség nyílik, de reformátusok-lakta területen. Ehhez természetesen az illető szórványoknak valamint a munkaalkalmaknak állandó nyilvántartása lenne szükséges, tehát nyilvántartása annak, hogy mely ipari, vagy gazdasági üzemeknél, olyanoknál, amelyek ref. kézben vannak, vagy reformátusok által nagyobb tömegben lakott helyen létesültek, van szükség munkásra, másik oldalon pedig, hol vannak olyan, szórványban lakó reformátusok, akik ide áttelepíthetők volnának. Ez természetesen csak a mozgó lakosság kérdését oldaná meg, azokét, akik abban a szórványban már megöröködtek, vagy ott éppen valami állandó munkával, iparral vagy földdel rendelkeznek nem tudná megoldani. Bizonyos, hogy egy ilyen munkához sokkal több kezdeményező erő, felkészültség és elevenség szükséges, mint amennyivel egyházunk rendelkezik.

A harmadik felelet az lenne, hogy revízió alá kellene venni a szórványok beosztását s a közigazgatási beosztás érintetlenül hagyásával a gondozás szempontjából új és megfelelő beosztást adni ezeknek, úgy, hogy közelebb kerüljenek egy-egy anyaegyházközséghez. Ebben természetes az egyházmegyék javaslata volna kikérendő, mivel azonban itt nem közigazgatási beosztásról van szó, véleményem szerint egyházkerületi közgyűlés határozata nélkül is foganatosítható lenne.

II. A közelebbi, tehát már most megvalósítható feladatok gyanánt a következőket említhetem:

1. Mivel a szórványgondozás, mint említettem, azon fordul meg elsősorban, hogy az anyaegyházközség lelkészei hogyan végzik feladatukat, a legelső feladat ennek szigorú számbavétele s nem tűrni el, hogy ebben bárki is hanyagságot mutasson. Egyházi törvényeink az egyházmegyei hatóságoknak ebben a tekintetben teljes hatalmat adnak, s ezt kellene érvényesíteni.

2. Mivel a lelkészek közül sokan annak a hiányában nem végzik a szórványok intenzív gondozását, hogy nem látják elég világosan a lehetőségeket, a Missziói Tanács elé fogok terjeszteni javaslatot, hogy adjon ki egy olyan útmutatást, amelyhez alkalmazkodni lehessen ebben a munkában.

3. A szórványokban a gyermekek elidegenedése okozza a legnagyobb bajt. Ezért arról kellene gondoskodni, hogy a szórványbeli gyermekek rendszeres református nevelésben részesülhessenek. Mivel a legtöbb szórványban állami iskolába járnak a gyermekek s vallásoktatásuk is nehezen vagy egyáltalában nem végezhető, csak úgy lehetne református nevelésükről gondoskodni, ha ezeket a gyermekeket egy központban napközi otthonokban gyűjtenénk össze s onnan járnának iskolába. A legjobb az lenne, ha ref. iskolával bíró központokba lehetne őket összegyűjteni – ha az állami törvények nem támasztanának tilalmat az elé, hogy más községbeli iskolába is járathassák a szülők gyermekeiket. De ha ez nem lehetne is, hogy így ref. iskolával bíró községekbe gyűjtsük össze a szórványban levő gyermekeket, szerintem még akkor is volna értelme és haszna a napközi otthonokba való összegyűjtésnek, ha a gyermekek állami, vagy éppen nem magyar nyelvű iskolába járnának onnan, mert akkor is nyílnék alkalom, hogy az otthonban állandó református nevelést kaphassanak, arra pedig, hogy állami iskolába járó gyermekeket ilyen otthonokba gyűjtsünk, valószínűleg könnyebb lenne engedélyt is kapni. Ilyen napközi otthonokat nagyon kis költséggel fenn lehetne tartani, ott a gyermekek nevelését a lelkész, vagy tanító végezné.

4. Hasonló módon össze kellene gyűjteni a konfirmálókat az előkészítés ideje alatt a szórványból az anyaegyházközségbe, azon teljesen jogos és helytálló indok alapján is, hogy a lelkész nem tud e munka végzésére kijárni. Itt már semmiféle intézkedés nincs, ami ezt gátolná, s el lehetne őket helyezni magánházaknál is, ahol ref. nevelésük inkább biztosítva lenne.

5. Szükséges lenne az egész szórványmunka kérdéseivel többet foglalkozni egyrészt lelkészi konferenciákon, ahol a kérdéseknek nem csak technikai, hanem teológiai oldaláról is beszélni kellene, másrészt olyan konferenciákon, ahová az anyaegyházközségbe a szórványok református híveit gyűjtenék össze.

6. Végül sokat segítené a kérdésen az is, ha olyan szórványhívek, akik írni, olvasni tudnak, s akik számára érdemes volna, az egyházkerület egyik olcsó néplapból egy-egy példányt havonta küldene. Legalkalmasabbnak kívánkozik erre a *Református Gyülekezeti Élet*, amely éppen falusi lap, s amelyből havonta egy példány egy éven át (10 szám) 10 leinél többre nem kerülne, s ha az egyházkerület 10 000 leit tudna szánni erre a célra, akkor 1000 családban részesülhetnének ez ajándékban s érezhetnék meg a tartós kapcsolatot az egész egyház közösségével.

III. Az elmondottak alapján a következő javaslatokkal illetőleg kérésekkel járulok a méltóságos Igazgatótanács elé:

1. Küldjön szét az Igtan. bizalmas utasítást az esperes urakhoz, hogy az esperesi vizitáció alkalmával szigorúan vizsgálja meg azt is, hogy történik a szórvány gondozá-

sa, elégséges-e az a munka, amit ott a lelkész végez, nem lehetne-e gyakrabban látogatni, s látogatások alkalmával a családokat is végiglátogatni, és szigorúan követeljük meg a lelkészektől a szórványok pontos gondozását.

2. Engedélyezze a méltóságos Igtan., hogy a szórványokban lakó olyan családok számára, akik magyarul írni és olvasni tudnak, s ahová más egyházi lap nem jár, a *Református Gyülekezeti Élet* c. lapból havonta egy példány küldessék el ingyen s az erre szükséges összeget, lapszámonként 1, évi 10 leit s egyelőre 1000 családra számítva ez évre 10 000 leit kegyeskedjék erre a célra kiutalni.

3. Az Egyházkerületi Közgyűlés által elfogadott státusrendezési javaslat előmunkálatai során vegye számba a méltóságos Igtan. a jelenleg fennálló missziói egyházközségeket, valamint alakítson az erre alkalmas földrajzi elhelyezésű szórványokból új ilyen missziói egyházközségeket illetőleg körlelkésztségeket s ezeknél a lelkészi fizetést úgy állapítsa meg, hogy ezen egyházközségekbe, mint rendkívüli munkaerőket kívánó helyekre jó képesítésű lelkészek számára is megfelelő elhelyezkedési lehetőség nyíljon.

Tisztelettel kérem a méltóságos Igtan-t, hogy javaslataimat megfontolás tárgyává tenni, elfogadni s a javaslatok felől hozott döntésekről engem értesíteni kegyeskedjék.

Források és felhasznált irodalom

Források

Az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsának Levéltára az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltárában.

Irodalom

Adorjáni Zoltán: Imre Lajos (1888–1974). In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek.*

A Kolozsvári Református Teológia tanárai. Kolozsvár 1996, 249–250.

2164–1926. I. sz. Körlevél tisztt. Lelkész és ntiszt. Esperes aaihoz a parochiák lélekszámára és a lelkészi javadalmakra vonatkozó adatok felküldése tárgyában. In: *Református Szemle* 1926/11, 183–184.